

Lp Liina Vahtras
minister
Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium

Lp Kristina Kallas
minister
Haridus- ja teadusministeerium

23. september 2026

Pöördumine Eesti ühinemise toetamiseks Euroopa tulevikukiirendite komiteega (ECFA)

Lugupeetud ministrid

Eesti CERNi teaduskonsortsium teeb ettepaneku toetada Eesti ühinemist Euroopa tulevikukiirendite komiteega (European Committee for Future Accelerators, ECFA). Eesti on CERNi täisliige alates 30. augustist 2024, kuid on praegu ainus CERNi liikmesriik, kes ECFA töös ei osale. ECFA kutsus Eestit 2024. aastal ametlikult liituma. Meie hinnangul on ECFAga ühinemine vajalik selleks, et Eesti saaks CERNi täisliikmesusest teaduslikult, hariduslikult, tehnoloogiliselt ja majanduslikult võimalikult suure kasu.

Eesti CERNi täisliikmesuse täielikum kasutamine

CERNi nõukogu ja ECFA täidavad erinevaid, kuid teineteist täiendavaid ülesandeid. CERNi nõukogus osaleb Eesti riigina organisatsiooni juhtimises. ECFA kaudu osaleb Eesti teadlaskond Euroopa osakestefüüsika pikaajaliste teaduslike prioriteetide kujundamises. Kõik teised CERNi liikmesriigid on ECFA-s esindatud ning ka Läti ja Leedu osalevad ECFA töös. Eesti kõrvalejäämine tähendab, et üks oluline CERNi liikmesusest tulenev võimalus on praegu kasutamata.

Eesti osalemine Euroopa osakestefüüsika tuleviku kujundamises

2026. aastal kinnitati uus Euroopa osakestefüüsika strateegia ning nüüd algab selle rakendamine. Lähiaastate otsused puudutavad muu hulgas CERNi teadusprogrammi pärast HL-LHC perioodi, järgmise põlvkonna kiirendeid, detektoreid, arvutust ja uusi tehnoloogiaid. ECFA on keskne foorum, kus teadlaskond neid prioriteete kujundab ning strateegia rakendamist jälgib. Eesti huvides on osaleda selles töös algusest peale, mitte üksnes juba tehtud otsuste rakendamises.

Eesti teaduse rahvusvahelise konkurentsivõime tugevdamine

ECFAga ühinemine annaks Eesti teadlastele süsteemsema võimaluse osaleda Euroopa töögruppides, tehnoloogia teekaartide koostamises ja tulevaste teadusprogrammide ettevalmistamises. See tugevdaks nii eksperimentaalset ja teoreetilist osakestefüüsikat kui ka sellega seotud detektori-, kiirendi-, elektroonika-, andmetöötlus- ja AI kompetentse. Samal ajal aitab ECFA koondada Eesti teadlaskonna ühiseid prioriteete ning siduda need Euroopa osakestefüüsika pikaajalise arenguga.

CERNi liikmesusest saadava tehnoloogilise ja majandusliku kasu suurendamine

Eesti ettevõtete õigus osaleda CERNi hangetes tuleneb juba CERNi täisliikmesusest. ECFA lisaväärtus seisneb võimaluses osaleda tulevaste Euroopa osakestefüüsika projektide tehnoloogiliste prioriteetide kujundamises, saada varakult ülevaade arendusvajadustest ning siduda Eesti teadus- ja arendustegevus nende vajadustega. See aitab Eesti ettevõtetel ja

teadusasutustel jõuda tehnoloogiaarendusse enne hankefaasi ning suurendab eeldusi, et CERNi liikmesus loob Eestile rohkem kõrgtehnoloogilist koostööd ja majanduslikku tagasisaadet.

Ülikoolid, doktorantuur ja teadlaste järelkasv

ECFA tegevus hõlmab noorteadlaste esindamist, koolitust ning detektori- ja kiirenditehnoloogiate kompetentsi arendamist. ECFA noorteadlaste paneel annab osalevate riikide noortele teadlastele otsese võimaluse Euroopa tasandi aruteludes osaleda. Eesti osalemine annaks meie doktorantidele, järel doktoritele ja noortele inseneridele parema ligipääsu Euroopa koolitus- ja koostöövõrgustikele. CERNi ja ECFA võrgustikes omandatud teadmised ja oskused suurendavad Eesti kõrgelt kvalifitseeritud inimkapitali ning kanduvad edasi IT-sse, inseneeriasse, materjaliteadusse ja teistesse kõrgtehnoloogilistesse valdkondadesse.

Eesti CERNi tegevuse sõltumatu rahvusvaheline hindamine

ECFA teeb osalevates riikides regulaarseid hindamisvisiite, mille käigus vaadatakse tervikuna teaduse taset, järelkasvu, rahastamist, infrastruktuuri ja CERNi võimaluste kasutamist ning antakse soovitusi nii teadlaskonnale kui ka riiklikele institutsioonidele. Eesti jaoks annaks see sõltumatu rahvusvahelise võrdluspunkti, mille abil hinnata, kas kasutame CERNi liikmesust piisavalt hästi ja millistes valdkondades tuleks tegevust tugevdada.

Väike lisakoormus, kuid suur strateegiline väärtus

ECFAGA ühinemine ei tähenda CERNi liikmesusega võrreldavat uut rahalist kohustust ega suure haldusstruktuuri loomist. Peamine praktiline vajadus on Eesti esindajate nimetamine ja nende sisulise töö toetamine. Vastutasuks saab Eesti püsiva esindatuse Euroopa osakestefüüsika strateegilises koostöös, parema ligipääsu teadus- ja koolitusvõrgustikele ning tugevama aluse CERNi liikmesusest saadava teadusliku, tehnoloogilise, haridusliku ja majandusliku kasu suurendamiseks.

Ettepanek

Eesti CERNi teaduskonsortsium palub Eesti CERNi nõukogul toetada Eesti ühinemist ECFAGA ning algatada koos Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumiga vajalikud sammud Eesti esindajate nimetamiseks. Teaduskonsortsium on valmis osalema Eesti teadlaskonna esindajate valikus ning tagama regulaarse infovahetuse ECFA, Eesti teaduskogukonna ja Eesti CERNi nõukogu vahel. Sobivad kandidaadid on näiteks prof. Fjodor Sergejev TalTechist.

Lugupidamisega

Eesti CERNi teaduskonsortsiumi juhtkomitee

Tauno Otto (TalTech)

Martti Raidal (KBFI)

Veronika Zadin (Tartu Ülikool)

/allkirjastatud digitaalselt/